

Vynález knihtisku

BADATELSKÁ OTÁZKA:

V čem byl vynález ve své době tak převratný?

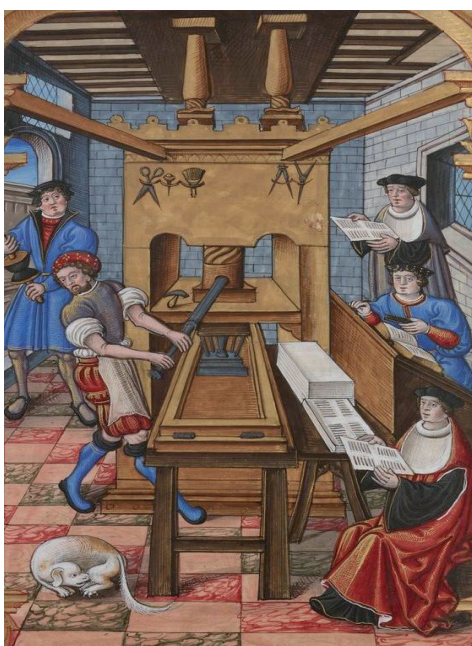
EVOKACE

Vyjmenujte nejdůležitější zařízení, díky kterým se dnes informace snadno šíří. ←

1. Porovnejte obrázky, které dokumentují výrobu knihy před vynálezem knihtisku a po něm. Přiřaďte správné pojmy (čísla) k prvnímu či druhému obrázku: (1) pomalé, (2) rychlé, (3) jeden člověk, (4) skupina lidí, (5) klášter, (6) dílna

Zdroj: Skriptorium v Eternachu, z Book of Pericopes of Henry II, 11. století (Wikimedia Commons)

Zdroj: Francouzská tiskárna kolem roku 1500, (Wikimedia Commons)

Evokace (3 min): Začínáme v současnosti, vedeme žáky k rychlému zamyšlení nad tím, kterými zařízeními se dnes snadno šíří informace (televize, internet, chytrý telefon, čtečky, videa, sociální sítě atd.). Nad pozitivy a negativy je necháme krátce diskutovat ve dvojici, např. metodou 1 minutu naslouchám, 1 minutu mluvím. Učitel pak může rychlé postřehy zaznamenat do prázdných oken a později se k nim vrátit. **Pozitiva:** dostupnost informací kdekoliv, kdykoliv na jedno kliknutí, snadné sdílení, rychlé učení (tutoriály). **Negativa:** příliš mnoho informací a jejich znehodnocení, bez kontroly (fakenews), náročná orientace, trvanlivost (archivace) je diskutabilní.

Práce se zdrojem (5 min): Žáci porovnávají obrázky v prezentaci a přiřazují jejich výstižný popis do tabulky. Seznamují se s výhodami/nevýhodami skriptoria a dílny. Hlavní změna – zrychlení výroby knih a přesun z kláštera do dílen.

Obrázek č. 1	Obrázek č. 2

Zkuste několika slovy popsat hlavní změnu, kterou zdroj vystihuje:

Práce se zdrojem (5 min): Text rozvíjí práci s obrázky a žáci si více uvědomují výhody/nevýhody obou způsobů práce: chyby při opisování, časová náročnost, nedostupnost knih pro většinu obyvatel.

2. Přečtěte si následující text dnešního historika:

Mnichům se při opisování občas nějaká ta chyba do textu vloudila, ať už pravopisná, nebo obsahová. A protože opsat knížku je časově náročné a pergamen byl drahý, nikdo z písařů knihu nezahodil a chyby v ní zůstaly. Jak dlouho vlastně mnichům trvalo přepsat knížku? V klášterní knihovně v Sankt Gallenu mají rukopisy, které reprezentují oba extrémy.

„Jednu sbírku zákonů přepsal mnich za tři dny, což je velmi rychlé. V jiných případech pracovalo několik písařů i několik let na jednom rukopise. Musíme mít ale na paměti, že mniši neopisovali knihy na plný úvazek, ale že polovinu dne trávili na modlitbách,“ upozorňuje Philip Lenz.

Jaké nevýhody obnášelo ruční přepisování knih v kláštorech?

Kontextualizace (3 min): Video, z něhož se čerpá, je obsaženo v prezentaci. Žáci hledají pouze klíčové informace, díky kterým doplní základní otázky k tématu: Johann Guttenberg, 40. léta 15. století, náročné ruční opisování, pomocí vynálezu knihtisku (písmena, lis), Bibli.

3. Kdo vynalezl knihtisk?

Doplňte základní informace:

4. Přečtěte si dobový postřeh k novému vynálezu od Enea Silvia Piccolominiho, který toto napsal kardinálu Carvajalovi 12. 3. 1455:

„Neviděl jsem žádnou celou bibli, ale viděl jsem jistý počet pětistránkových knížeček několika biblických knih s velmi jasným a správným písmem a úplně bez chyb, které by Jeho Eminence snadno dokázala přečíst i bez brýlí. Pokusím se, nakolik to bude možné, tuto bibli objednat a jeden výtisk pro vás zakoupím. Obávám se však, že to asi nebude možné, protože, abych tak řekl, ještě než byly knihy dokončeny, už se o ně hlásili zákazníci.“

Zdroj: Alberto Manguel: *Dějiny čtení*, Brno 2007, s. 174–177, upraveno.

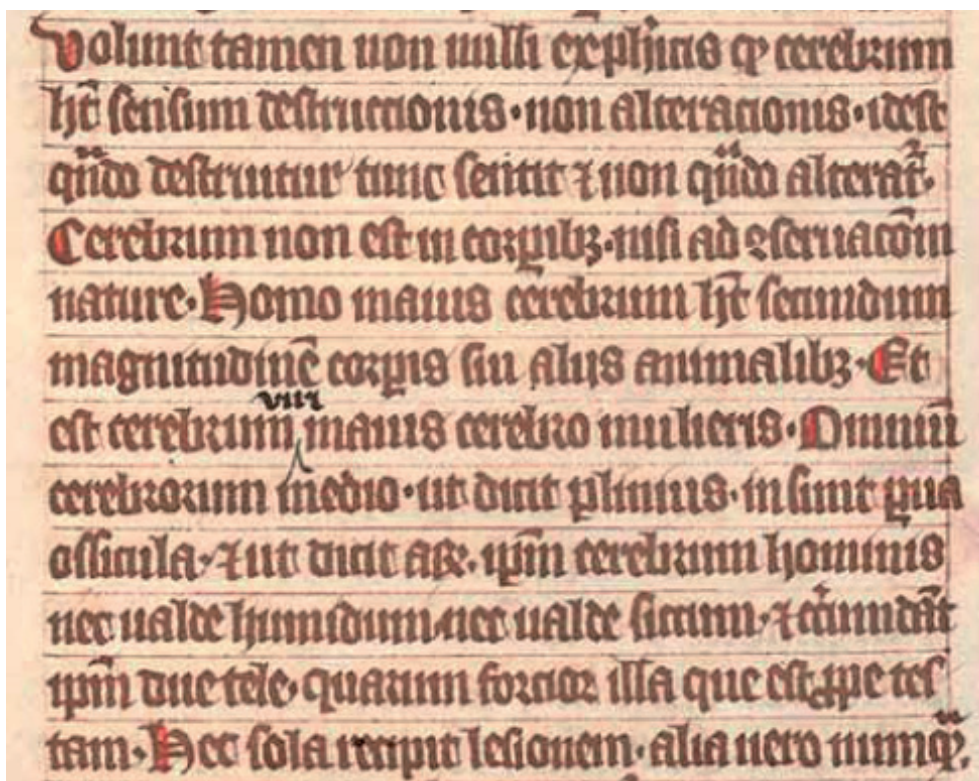
Práce se zdrojem (5 min): Žáci zjišťují ze zdroje, jaká pozitiva vnímali tehdejší čtenáři z řad církve: správné a čitelné písmo, bez chyb, stále dost drahé.

Co vychvaluje na nových knihách očitý svědek novinky?

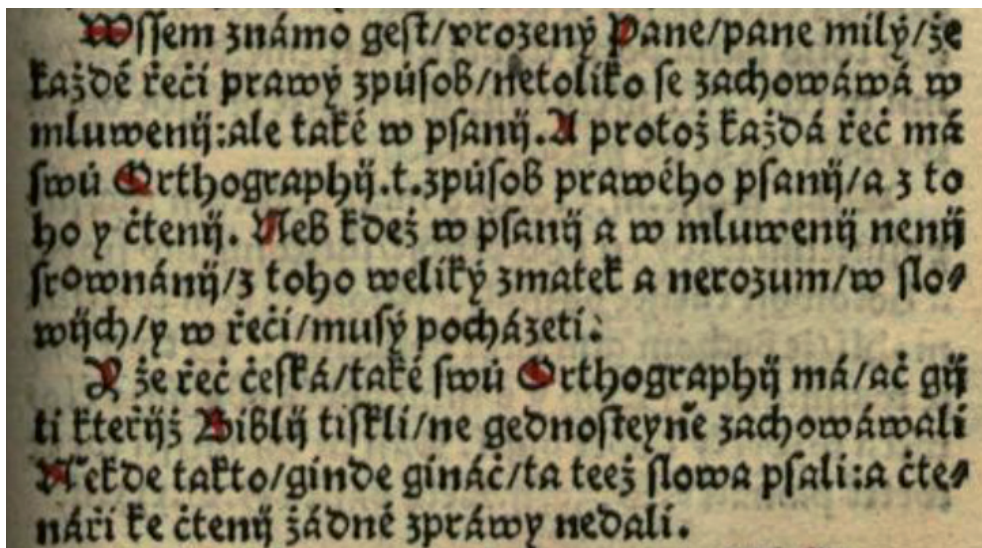
5. Jaké další výhody měl knihtisk? Zkuste přečíst ukázky různých knih v prezentaci a přečtěte si pravdivá tvrzení o novém vynálezu. Zvolte, co bylo podle vás na knihtisku spíše pozitivní (zakroužkujte znaménko +) a co spíše negativní (znaménko -)?

levnější knihy pro více lidí + / -, církev ovlivňuje, jaké knihy se píší + / -, vznik osobních knihoven + / -, rychlejší šíření informací + / -, tisk jiných než církevních knih + / -, rychlejší šíření dezinformací + / -

Práce se zdrojem (9 min): Pracujeme se cvičením podle svých možností (frontálně přes projektor, dobře to však funguje). Doporučujeme nechat žáky, aby zkusili něco skutečně přečíst (poradíme jim záluďná písmena). Sami pak reflektují, že tisk je výrazně čitelnější. Není nutné dělat podrobně 3. Snímek prezentace (žáci už mají hotovo z našeho bodu 2. Pozitiva: levnější knihy pro více lidí, vznik osobních knihoven, masivnější šíření informací, tisk jiných než církevních knih, diskuse na dálku (nad knihou). Negativa: cenzura knih, šíření dezinformací.

Zdroj: Rukopis Tomáše z Cantimpré, *Liber de natura rerum* (sepsáno 1228–1245), s. 4r.

Zdroj: Tištěná kniha Beneš Optát – Petr Gzel – Václav Philomathes, Grammatyka česká v dvojí stránce, Náměšť nad Oslavou, 1533, s. A2r.

6. Někteří lidé tehdy neviděli v knihtisku jen pozitiva, ačkoliv jej sami hojně využívali, jako třeba německý opata a humanista Johannes Trithemius. V textu podtrhněte, čeho se bál?

“Říkám vám, že muž, který se už nechce obtěžovat ručním opisováním knih kvůli novému vynálezu knihtisku, se jen snaží skrýt svou vlastní lenost... Všichni víte, jaký je rozdíl mezi rukopisem a tištěnou knihou. Slovo napsané na pergamentu vydrží tisíc let. Tištěné slovo je na papíře. Jak dlouho to bude trvat? Nejvíce můžete očekávat, že kniha papíru přežije, je dvě stě let. Přesto si mnozí myslí, že mohou svá díla svěřit papíru. Pouze čas ukáže.”

Zdroj: Historyofinformation.com, Johannes Trithemius, O chvále písarství, 1494.

Práce se zdrojem (3 min): Žáci se seznámí i s negativním hodnocením nového vynálezu. Autor se bojí lenosti a nedostatečné trvanlivosti.

Vystihněte heslovitě, kterých dvou věcí se u knihtisku obává Johannes Trithemius?

7. Přečtěte si níže uvedený text a vyberte pravdivá tvrzení:

Tištěné knihy sice rukopisy vytlačovaly, ty ovšem nikdy zcela nevymizely. Dlouho existovaly souběžně vedle sebe, hlavně proto, že řada literárních děl prostě nebyla v tištěné podobě dostupná (hlavně domácí literatura). Rukopisné knihy se staly médiem jedinečného a exkluzivního obsahu. Často se také stávalo, že by se tištěné vydání prostě nevyplatilo nebo se jednalo o texty určené jen pro úzký okruh zasvěcených, které ani být zveřejněny neměly (například politické relace, věrouka náboženských sekt, alchymistické návody), nebo texty určené jen pro osobní potřebu (například deníky, rodinné zápisy, soubory korespondence). Pergamen se dále používal jako psací látka právě pro některé z nákladných iluminovaných kodexů, které mohly sloužit i k reprezentaci (např. jako dary). Jinak je většina rukopisů psána na daleko levnějším papíru, který se do našich zemí stále dovážel, především ze severní Itálie či dnešního Švýcarska. První papírna byla na našem území založe-

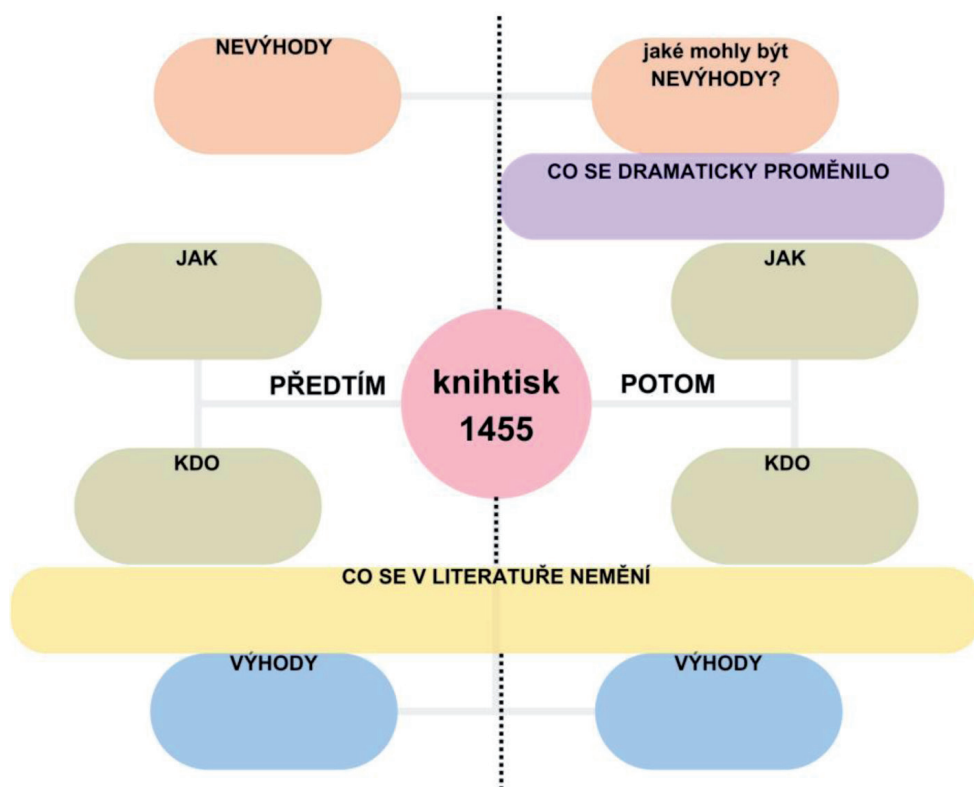
Kontextualizace (3 min): Žáci se dozví další důsledky nového vynálezu. Správně je b), c), d).

na roku 1499 na Zbraslavi. Do konce jagellonské doby vznikly další papírny v Trutnově, Frýdlantu, Praze, Olomouci a Opavě.

Zdroj: Upraveno podle Encyklopedieknihy.cz, heslo Paralelita rukopisné a tištěné knihy v době jagellonské.

- Tištěné knihy vytlačily knihy rukopisné.
- Knihy se rukopisně dále opisovaly, souběžně s tiskem.
- Na pergamen se psaly pouze knihy reprezentativní, hlavně církevní.
- Společně s knihtiskem se začal ve větší míře používat papír, který se u nás i začal vyrábět.
- Pokud se nevyplatilo knihu tisknout, nikdo ji už ani ručně nesepisoval.
- Lidé kvůli tisku přestali psát soukromé texty, jako jsou deníky, dopisy apod.

8. Proč byl vynález knihtisku převratný? Doplňte myšlenkovou mapu, v níž vystihnete pozitivní i negativní vlivy:

Odpověď na badatelskou otázku (8 min): V prezentaci je stejná myšlenková mapa, kde je čísly doporučen postup doplňování. Vede od konkrétních změn v samotném vzniku knih (jednoduchý popis) až k odvozování složitějších důsledků změny. Doporučte žákům, aby postupovali podle čísel v prezentaci a snažili se do bublin vpisovat vždy novou informaci. Vzorově vyplněná tabulka je na dalším snímku prezentace. Pokud zbude čas, je možné se vrátit k pozitivům a negativům dnešní doby a hledat podobnosti (např.: pozitivní je dnes dostupnost informací pro všechny, negativní je šíření dezinformací). Úplně v závěru může následovat video s výrobou pergamentu (žáci se na ni často ptají).